

Βασιλείς και βασιλεία με ψυχραιμη ματιά

Προτού διαβάσει κάποιος το κοπιώδες και διαφωτιστικό έργο του ιστορικού Κώστα Μ. Σταματόπουλου «Περί της Βασιλείας στην Νεώτερη Ελλάδα» που μόλις κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις Καπόν, έχει δύο αυτονόητα ερωτήματα: Δεν έχουμε, άραγε, κλείσει τους λογαριασμούς με τους βασιλείς, σαράντα χρόνια μετά το δημοψήφισμα που κατήργησε τον θεσμό στη χώρα μας; Και αν ναι, γιατί να είναι τόσο χρήσιμη, για την Ελλάδα της κρίσης, αυτή η άρτια επιστημονική έρευνα που εστιάζει κυρίως στη δυναστεία των Γκλίξμπουργκ, από το 1863 μέχρι και το 1974;

Όταν πάντως ολοκληρώνεις την ανάγνωση του συναρπαστικού πονήματος, συνειδητοποιείς ότι πίσω από το φάντασμα της βασιλείας κρύβεται η προβληματική σχέση του Έλληνα με την εξουσία.

Κάτι πιο σημαντικό:

ολόκληρα κεφάλαια της πρόσφατης Ιστορίας μας αποκτούν μια διαφορετική θέαση από ένα δύσβατο σημείο, στο οποίο λίγοι έχουν τολμήσει να σταθούν.

Ταμπού

Είτε συμφωνεί κανείς μαζί του είτε όχι, ο κ. Σταματόπουλος έχει την παρηγοσία να καταπιαστεί με ένα θέμα δύσκολο, ανεπιθύμητο, που σχεδόν «ενοχοποιεί» όποιον το αγγίζει. Διότι εξετάζει ακόμα ένα ζήτημα-ταμπού: το ότι δεν ριζωσε τελικά η βασιλεία, μήπως ήταν μια χαμένη ευκαιρία για τη χώρα; Και αν ναι, με ποιο τρόπο; Κοιτάζοντας το ρημαγμένο από την εγκατάλειψη Τατόι (άλλη μια μακροχρόνια και επίπονη έρευνα του ίδιου συγγραφέα, ο οποίος έχει επωμισθεί την προσπάθεια αποκατάστασης και επαναλειτουργίας του στις σημερινές συνθήκες), το οποίο καμιά κυβέρνηση της Μεταπολίτευσης δεν θέλησε να αξιοποιήσει προς όφελος του ελληνικού Δημοσίου, μας αναγκάζει να συνειδητοποιήσουμε ότι αρκετοί παράγοντες μάς εμποδίζουν να προσεγγίσουμε το παρελθόν με ψυχραιμία και σοφία.

Το βιβλίο έχει σπονδυλωτές ενότητες που κυκλώνουν το ζήτημα απ' όλες τις πλευρές. Ξεκινά με μια ευφυή και βαθιά ανάλυση για τη στάση του Έλληνα απέναντι στην πολιτική ισχύ, η οποία μάλιστα θα μπορούσε να απαντά στο ερώτημα πώς φτάσαμε σήμερα στην κρίση. Διατρέχει, όπως η γραμμή ενός καρδιογραφήματος, την περίοδο από το 1833 έως την αρχή της Μεταπολίτευσης, προτάσσοντας στοιχεία που έφερε στο φως η αναδίφηση σε πολλές άγνωστες έως τώρα πηγές. Εξηγεί ορισμένα συνταγματικά θέματα. Μας παρουσιάζει την ψυχοσύνθεση τριών καθοριστικών προσωπικοτήτων, του Γεωργίου Α', του Κωνσταντίνου Α' και της Φρειδερίκης, αναλύοντας τον χαρακτήρα τους με φόντο τα ιστορικά γεγονότα. Συνεχίζει την αφήγηση με την, υποφωτισμένη μέχρι σήμερα, κοινωνική προσφορά των μελών της δυναστείας και την κλείνει με την πεποίθηση πως η αποτίμηση του θεσμού γίνεται συνήθως υπό το κράτος της μεροληψίας και της αρνητικής μυθολογίας.

Ο συγγραφέας δεν γράφει ως όψιμος υπερασπιστής της βασιλικής οικογένειας αλλά ως ιστορικός που ξέρει τις οφειλές του στην κρυμμένη αλήθεια, καταπλακωμένη συχνά από ανακριβείς και ηθελημένες παρανοήσεις. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου, στη σύγκρουση των βασιλέων με ηγέτες της πολιτικής ζωής της εποχής, ο συγγραφέας παίρνει τη θέση του αντιπολιτευόμενου στα Ανάκτορα, όπως στην περίπτωση του Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1963.

Ποια είναι η πλέον ανατρεπτική θέση που εκφράζει μέσα από την ενδελεχή του μελέτη; «Ανατρέχοντας στην ελληνική Ιστορία θα δούμε ότι το πρόβλημα κάθε φορά είναι το υπέρμετρο εγώ του Έλληνα. Στην αρχαία ελληνική πόλη-κράτος, ο φραγμός ήταν το ευγενικό ιδεώδες του πολίτη. Στη μεσαιωνική Ελλάδα ήταν οι αξίες της ταπεινοφροσύνης και της αγάπης που προέβαλλαν ως πρότυπο την ενοριακή κοινότητα. Στην οθωμανική περίοδο αναπτύχθηκε ο κοινοτικός θεσμός. Πιστεύω ότι το πολίτευμα της βασιλείας είχε χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να δράσουν θεραπευτικά πάνω σε ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα του Έλληνα, περιορίζοντας τον άκρατο ατομικισμό του. Παράλληλα, η βασιλεία θα μπορούσε δυναμικά να εμποδίσει την πολιτική κατάσταση είτε να πηγαίνει προς τη δικτατορία είτε προς το χάος. Είναι ένα πολίτευμα μεσότητας και ήρθε στην Ελλάδα ακριβώς για τον λόγο αυτό, για να αποφευχθούν τυραννίες και να σταματήσει η αλυσίδα των πέντε εμφυλίων πολέμων μετά την απελευθέρωση από τον οθωμανικό ζυγό», υπογραμμίζει στην «Κ» ο συγγραφέας.

Αν ακολουθήσει κανείς τον συλλογισμό του, αναρωτιέται γιατί η ενσάρκωση του θεσμού να μη γίνει από κάποιον γηγενή. Ο κ. Σταματόπουλος κάνει τρεις καιρίες επισημάνσεις: «Υπάρχει, αφενός, η ροπή του Έλληνα προς την ισότητα και κατ' επέκταση την απέχθεια που νιώθει απέναντι σε κάθε μορφής ανθρώπινη υπεροχή, ακόμα και αν αυτή είναι δικαιολογημένη και αξιοκρατική. Αναφορικά με τη σχέση του προς την εξουσία, έχουμε τη δεδομένη αδιαφορία του απέναντι στις αφηρημένες αξίες και την άρνησή του να επιτρέψει να ορίζουν τη ζωή του, δηλαδή προτιμά μια διακυβέρνηση που δεν στηρίζεται σε αρχές αλλά σε πρόσωπα.

Αφετέρου, από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και μετά, ο Έλληνας έχει ζήσει σχεδόν διαρκώς σε μοναρχικά καθεστώτα, με μικρές “νησίδες” τοπικής αυτοδιοίκησης κατά περιόδους. Μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, έπρεπε λοιπόν να έρθει κάποιος εντελώς διαφορετικός, προκειμένου να σπάσει η αλυσίδα των αλληπάλληλων εμφυλίων πολέμων. Κάποιος, στο πρόσωπο του οποίου να συνδυάζεται η φύσει ετερότητα με τη θέσει απαράμιλλη υπεροχή. Να συνδέεται ίσως μέσω Βυζαντίου και Εκκλησίας, με την ιερότητα που περιβάλλει τον θεσμό αλλά και με το παρελθόν της ρωμοσύνης και με τη μοναρχική Ευρώπη της εποχής».

Αμφιλεγόμενες μορφές

Η συνεισφορά του βιβλίου είναι ότι προσθέτει νέα γνώση για τις συνθήκες επιλογής και έλευσης της δυναστείας των Γκλίξμπουργκ στην Ελλάδα, το ζήτημα του Εθνικού Διχασμού αλλά και τα σταυροδρόμια των ιστορικών αποφάσεων μπροστά στα οποία βρέθηκαν οι εκπρόσωποι της βασιλείας. Τα ψυχογραφήματα των πρωταγωνιστών είναι καλογραμμένα και σφαιρικά. «Επέλεξα μάλιστα τις πιο αμφιλεγόμενες ή σύνθετες προσωπικότητες, δίνοντάς μας την ευκαιρία να ξαναδιαβάσουμε τη ζωή τους με μια διαφορετική οπτική», μας λέει.

Το πολίτευμα της μεσότητας, ο μύθος, η μεγαλοπρέπεια και η αλήθεια

Το πλέον σημαντικό κεφάλαιο του βιβλίου είναι το τελευταίο, στο οποίο κάνει μια λεπταίσθητη σύνδεση ανάμεσα στη σημασία που μπορεί να έχουν ο μύθος, η τελετουργία, ακόμα και η μεγαλοπρέπεια (που φαίνεται – όπως λέει– παιδαριώδης σε αυτούς που βρίσκονται εκτός βασιλικού μύθου), και στην επίδρασή τους στην ανθρώπινη ψυχή και στη συνοχή της κοινωνίας.

Τολμώντας μια σύνοψη, ο ιστορικός αντιλαμβάνεται πλήρως ότι για να ισχύσει το πολίτευμα της μεσότητας, πρέπει και αυτοί που το ενσαρκώνουν να είναι εξαιρετικά προικισμένοι (και παραδέχεται ότι δεν ήταν πάντα). Εξετάζει τα μέλη της βασιλικής δυναστείας με ευθυκρισία και δεν εκφυλίζει ποτέ την έρευνά του σε μια ανούσια, γλυκερή νοσταλγία.

Ιδού τι λέει λ.χ. για την επιστροφή της τέως βασιλικής οικογένειας στην Ελλάδα μετά την πολυετή της παραμονή στο Λονδίνο, το 2003: «Με εξαίρεση την αδελφή του βασιλιά, η οικογένεια έδινε την εικόνα ομίλου κοινών μάλλον ανθρώπων, ομολογουμένως συμπαθητικών και ανοιχτόκαρδων, χωρίς κάτι το ξεχωριστό, που περιφέρονται σχεδόν αποκλειστικά σε κοσμικούς κύκλους νησιών ή θερέτρων του συρμού, κομποί χωρίς επίδειξη αλλά και χωρίς να έχουν άλλον σκοπόν πέρα από το να χαρούν με τρόπο δυστυχώς ρηχό την Ελλάδα, την οποία τόσο οδυνηρά στερήθηκαν στην εξορία».

Κοντολογίς, είναι ένα βιβλίο διαφωτιστικό, για μια χώρα που βρίσκεται ξανά στο κατώφλι σημαντικών αλλαγών, μ' ένα μεγάλο μέρος του νεανικού της πληθυσμού να γνωρίζει πλημμελώς τα ιστορικά γεγονότα που καλύπτονται από μια μεροληπτική σιωπή, ταυτίζοντας τους βασιλείς με φωτογραφίες σε περιοδικά ιλουστρασιόν.

Απόσπασμα

(...Υπήρξε) «ένα άριστα επινοημένο σύστημα, μείγμα σιωπής και συκοφαντιών, που καλλιεργήθηκε για περισσότερα από σαράντα χρόνια μέσω κάθε μορφής διαύλων, συμπεριλαμβανομένων και των πιο επισήμων καθώς και όσων κατέχουν θέσει το γνώρισμα της αυθεντίας, σύστημα το οποίο ουδέποτε κατακρίθηκε, αναιρέθηκε ή αμφισβητήθηκε δημοσίως, κατέληξε με τον καιρό να διαμορφώσει την “αλήθεια”, εμφυτεύοντας τη δική του άποψη στην κοινή συνείδηση. Απαξ και ο γενικός και συγκεκριμένος αυτός στόχος επιτεύχθηκε, άπαξ και τα πράγματα έφτασαν σε σημείο μη αναστρέψιμο και η βασιλεία είτε οριστικά στιγματίστηκε είτε εκριζώθηκε από τη συλλογική μας μνήμη, λίγοι ιστορικοί, προερχόμενοι κυρίως από τη φιλελεύθερη Δεξιά, και ως εκ τούτου διόλου ύποπτοι για φιλοβασιλικές συμπάθειες, κατάφεραν να αποκοπούν από τον αγελαίο σωρό των συναδέλφων τους και να τολμήσουν να αρθρώσουν τότε άποψη με αποχρώσεις, τότε κάποια ξεκάθαρα θετική αποτίμηση κάποιας βασιλικής ενέργειας στο παρελθόν και τότε να ανακαλύψουν κάποια ήκιστα κολακευτική πλευρά ενός δεδηλωμένου πολιτικού αντιπάλου της βασιλείας. Όλα αυτά αποτελούν ψεύτικη γενναιότητα, διότι δεν ενέχουν κανένα ρίσκο για τον δήθεν τολμητή και επιπλέον προσφέρουν ενίοτε στον όψιμα μετανοημένο ιστορικό το όχι ιδιαίτερα επιδιωκόμενο παρ' ημίν προσόν της αντικειμενικότητας.

Απόσιτα αρχεία

“Βέβαια το να επεκτείνει κανείς αφ' ενός την τόλμη μέχρι του σημείου να καταγγείλει δημοσίως το σκάνδαλο ότι όλα τα ιστορικά αρχεία της δεύτερης δυναστείας, που θυμίζουμε ανήλθε στον θρόνο το 1863, είναι ακόμα απόσιτα στον ερευνητή και αφ' ετέρου την επιστημονική εντιμότητα μέχρι του σημείου να διατυπώνει επιφυλάξεις ως προς την ορθότητα ή μη καθιερωμένων απόψεων για τον ρόλο της βασιλείας λόγω μη διαθεσιμότητας ορισμένων καίριων πηγών ήταν μέχρι χθες κάτι εντελώς αδιανόητο, τόσο δουλική ήταν η τάξη των πνευματικών μας ταγών.

Η εμφάνιση ωστόσο μιας νέας γενιάς Ελλήνων ιστορικών, οι οποίοι επιτέλους δεν φιμώνουν και δεν λογοκρίνουν τις πηγές και των οποίων τα έργα εκτιμώνται για τον αδέκαστο χαρακτήρα και την αντικειμενικότητά τους, με άλλα λόγια για την επιστημονική τους ειλικρίνεια, μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι δεν απέχει πολύ η ημέρα όπου θα μπορέσουμε και στην Ελλάδα να πραγματευτούμε το όποιο θέμα της σύγχρονης ιστορίας μας ως ερευνητές και όχι ως οπαδοί, πράγμα χειρότερο, ως αυλικοί και λακέδες της εξουσίας».

Πηγή: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (29.03.2015)